“Küresel ısınmayla birlikte salgın hastalıklar da artıyor”

COVID-19 sonrasında başka küresel salgınlar da olacak mı, yoksa bu tür salgınlar insanlığın sonunu mu getirecek? Hayatımıza, 2020 yılında başlayan pandemiyle birlikte giren fakat yantıları konusunda toplumsal olarak bir mutabakata varamadığımız bu soruları Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Amerikan Hastanesi Enfeksiyon Hastalıkları Bölüm Başkanı ve Koç Üniversitesi İş Bankası Enfeksiyon Hastalıkları Araştırma Merkezi (KUSCID) Direktörü Prof. Dr. Önder Ergönül yanıtladı. COVID-19 pandemisinde, KUSCID’in çalışmalarıyla birlikte ülkemiz adına önemli görevler üstlenen Prof. Dr. Önder Ergönül, salgın hastalıkların dünyanın geleceği üzerindeki etkilerini anlattı.

RÖPORTAJ: İLKNUR EŞŞİZ

Dünyayı üç yıla yakın bir süre korku ve paniğe sevk eden, aşının bulunmasıyla kontrol altına alınabilen COVID-19 pandemisinin ortasında Aralık 2020’de Türkiye’de de bir merkez kuruldu. İş Bankası ve Koç Üniversitesi desteğiyle hızla çalışmalarına başlayan ve önemli işler başaran bu merkezin adı “Koç Üniversitesi İş Bankası Enfeksiyon Hastalıkları Araştırma Merkezi”, kısaca (KUSCID). Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Amerikan Hastanesi Enfeksiyon Hastalıkları Bölüm Başkanı ve Koç Üniversitesi İş Bankası Enfeksiyon Hastalıkları Araştırma Merkezi (KUSCID) Direktörü Prof. Dr. Önder Ergönül ile COVID-19 pandemisi sırasında aktif olan merkezin faaliyetlerini, ülkemiz ve dünya için olası salgın tehditlerini, deprem bölgesindeki hastalık risklerini ve enfeksiyon kaynaklı salgın hastalıklarla ilgili daha birçok konuyu ele aldık.

KUSCID Direktörü olarak, merkez ve çalışmaları hakkında bizlere neler söyleyebilirsiniz? Merkezde devam eden COVID-19 araştırmalarınızdan öne çıkan ne gibi sonuçlara ulaştınız?

2000 yılından itibaren merkezimiz kafamızda hazır olmakla, ön adımları atılmakla birlikte, 2021 yılında İş Bankası’nın desteğiyle Koç Üniversitesi’nde kuruldu. Tam da COVID pandemisinin ortasında... Biz aslında 2011 yılından itibaren “yeni enfeksiyonlar” dediğimiz bu tür pandemilerin olabileceğini düşünüyorduk. Yeni enfeksiyonlar dünyanın her bir yerinde ortaya çıktı. 2000’li yıllarda “Kırım Kongo Kanamalı Ateşi”, “Batı Nil Ateşi”, “Tatarcık Humması” gibi çok yeni tarif edilen, bir dizi enfeksiyon oldu. “SARS Koronavirüs”, 2004 yılında tarif edilmişti. Yani 2000’li yıllar itibariyle “yerel, yer yer genişleyebilecek, pandemi yapabilecek enfeksiyonlar çok olacak” düşüncesi vardı. Ben de bu alanda çalışıyordum. Daha sonra Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Profesör Fikrun Can (KUSCID Direktör Yardımcısı) ile birlikte Koç Üniversitesi’nde bu alanda çalışmaya devam ettik. Bu çerçevede hastanemiz kurulurken; “Biyogüvenlik Seviye 3 Laboratuvarı” kuruldu. O zamandan planlandı. Bu çok önemli bir öngörüdür. Dekanlarımıza, rektörümüze, üniversitemize bu vizyona sahip oldukları için teşekkür borçluyuz.

Nereden aklımıza gelmişti peki?

Çünkü 2009-2010’da “İnfluenza Pandemisi” (Domuz Gribi Pandemisi) vardı. Şimdi unutulan bir pandemi. Sonrasında biz bu alanlarda çalıştık. Ama pandemi olduğunda gücümüzü bilyitmeye ihtiyacımız oldu.

İş Bankası henüz Türkiye’de hiçbir olgu yokken, “Çin’de böyle bir şey çıktı Wuhan’da. Acaba bizi ne kadar etkiler?” diye beni bir toplantıya çağırdı. Türkiye’nin hazırlıkları, neler yapılabileceği, bizim nasıl katkı koyabileceğimiz çerçevesinde konuşurken, böyle bir merkeze ihtiyaç olduğu konusunda ve merkezimizi kurduk. Merkezi kurmanın avantajı, buraya bir yoğunlaşma sağlanması oldu. O dönem tabii ki COVID-19’du konumuz. COVID-19 çalışmalarında hemen koronma yöntemlerini ele aldık. En başta maske kullanımı... Bununla ilgili güzel çalışmalar yaptık. Nasıl olursa korunabiliriz? Hem hastalarımız için hem de işsarsı için...Ve yayımladık. Sonra aşı etkinliğine baktık. Bu da çok önemli, ses getiren bir çalışmaydı. Aşılar etkili mi değil mi? Bağışıklık yaratıyor mu? Bunları taramaya başladık. Bunun bir kısmı literatür taraması gibi de oldu. Meta-analiz denilen kapsamlı ve analitik literatür taramasıydı. Tanı testleri için çalıştık. “Tanı, Tedavi ve Korunma”. Üç ana başlıkta COVID-19 için çalışmalar yürüttük. Bunların hepsi en iyi derginlerde yayımlandı.

Merkez olmasaydı nasıl olurdu? Merkez olmasaydı, bütün bunlar yapılamazdı. Aynı zamanda merkezi şöyle kurguladık en baştan. Bu pandemi gelir, geçer. Nihayetinde bitecektir bir gün. Ama bu sonra olabilecek pandemileri, enfeksiyonları ya da salgınları inceleyeliyiz. Böyle bir alan var dünyada. Türkiye dışındaki diğer ülkeler çok daha gelişmiş bu anlamda. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü ya da bu tür örgütler, uluslararası yönde mühiş yatırımlar yaptılar. Hem aşı açısından hem “Başka nasıl izleriz, nasıl buluruz?” gibi... O anlamda bia de Türkiye adına parlayan bir yıldız olduk.

Prof. Dr. Önder Ergönül

Enfeksiyon şemsiyesi altında toplanan hastalıklar ve enfeksiyonlar konusunda tedavi ve aşılama açısından yeni gelişmeler söz konusu mu?

Tabii ki. Enfeksiyon hastalıklarını iki başlık altta toplayabiliriz. Bir yandan antimikrobiyal direnç değiliğiz, antibiyotiklere karşı ciddi bir direnç gelişimi söz konusu. Bu bütün enfeksiyon hastalıklarını kapsıyor. Diyelim ki her yolu enfeksiyonu olduruz ya da “sepsis” dediğimiz kanda bakteri saptandı. Bu bakteri antibiyotiklere -bütün antibiyotiklere dirençli olabiliyor- dirençliyse eğer sizi yoğun bakım ve ölüme götürebiliyor. Dolayısıyla hem durumu anlamak hem alternatif ilaç, alternatif antibiyotik üretmek ya da var olanlar içerisinde en iyisini seçmek gibi bir çaba içerisinde tüm dünyadaki meslektaşlarımız. Bu özellikle Güney Avrupa ülkelerinin ve yoksul ülkelerin çok temel bir sorunu. Bizim de ilgilendiğimiz sorunlardan biri tanesi. Hemen hemen bütün enfeksiyon hastalıklarında böyle bir sorun var.

İkinci kategori “emerging infections” (yeni enfeksiyonlar). Burada da hekimlerin bile tanımadığı, halkın yeni tanıştığı COVID örneğinde olduğu gibi SARS-CoV virüsü gibi yepyeni bir virüsün ortaya çıkması, bunun saptanması. Mesela deprem bölgesinden daha önce o bölgede olmayan enfeksiyonlar olabilir. Bunun için de hazırlıklarımız var deprem bölgesi için. Laboratuvarımızı oldukça ileri düzeyde geliştirdik. Çok ileri düzey bir mobil laboratuvarımız var. Mesela olarak, deprem bölgesinden ya da başka yerlerden hem bakanlığa yardımcı hem bölge hekimlerine yardımcı önemli bir lojistik güce sahibiz. Ve birlikte iş birliği içerisinde bunları yapmak istiyoruz.

Koç Üniversitesi İş Bankası Enfeksiyon Hastalıkları Araştırma Merkezi’ndeki Tüberküloz Laboratuvarı’nda çok önemli çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Bu kapsamda neler söyleyebilirsiniz?

Tüberküloz çalışmalarımız da pandemi biter bitmez hemen devreye sokacağımız çalışmalardan bir tanesi olarak düşünüldü. Çünkü Türkiye’de çok önemli. Avrupa ülkeleriyle kıyasladığımızda Türkiye’de hem tüberküloz oranı, sıklığı yüksek. Daha sistematik çalışmalar yapmak istiyoruz; yapacağız. Buna hazır laboratuvarımız. Gerçekten buradan çok sayıda dünya çapında önemli yayınlar, buluşlar çıkabilir. Buluş derken; dediğim gibi bizim tanı, tedavi, korunmaya dair yaklaşımımız. Ve bunu yaparken de o hastalığı da anlamış oluyoruz. Tıbbın geneline dair de buluşlar ortaya çıkmış oluyor. O şekilde yayınlamış oluyoruz.

Bilim dünyası küresel ısınmanın enfeksiyon hastalıklarında önemli etkiler oluşturacağını öngörüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kesinlikle, kesinlikle... Küresel ısınma nedeniyle çok çeşitli enfeksiyon hastalıkları gündeme gelebiliyor. Bir yandan “vektörle bulaşan” dediğimiz sivrisinekler, kenelerle bulaşan hastalık coğrafyası ciddi anlamda yayılıyor. Mesela Kırım Kongo kanamalı ateşi bizim uğraştığımız hastalıklardan bir tanesi. Anadolu'da görülüyor. İlk defa İspanya'da 2016 yılında görülmeye başlandı. Biz bunu çok önceden tahmin ediyorduk örneğin. Neden? Küresel ısınma arttığı ölçüde sıcaklık artışı oluyor. Virüsü taşıyan keneler belli bir sıcaklıkta aktive oluyor. Orta Avrupa'ya doğru, yukarı doğru yayılabiliyor, yayılabilir, sıcaklığın artmasıyla. İspanya'da durumu biliyorsunuz; küresel ısınma nedeniyle kuraklıktan bahsediliyor, özellikle Endülüs bölgesinde. Madrid açıklarında, Madrid kırsalında Kırım Kongo enfeksiyonu saptandı. Onlar da artık görüyorlar ve onlarla temas hâlindeyiz. Belki de ileride Viyana'da ya da Avusturya'da görülecek. İngiltere'de de bekleniyor. Pransa'da bekleniyor şu anda. Hatta bu aşırı sonunda Pransız Sağlık Bakanlığının davetlisi olarak Pransa'ya gidecegim ortada Kırım Kongo bekledikleri için. Daha önce de 2016 yılında ilk olgu çıktığında İspanya'ya çağırmışlardı; gitmiştim. Bu çerçevede, bu tür iklim değişikliğinin neden olduğu gruplar var. İklim değişikliği nedeniyle vektörlerle ilgili enfeksiyonlar bilyiyorsunuz. Bu sel felaketleri sonrasında sıçanlarla bulaşan, kanalizasyona karışan birçok etken olabiliyor. Örneğin belli ishalli hastalıklar ya da yine sıçanlarla ya da benzeri vektörlerle bulaşan başka hastalıkları da saymak mümkün bu çerçevede. Türkiye'de de örneğin Hanta Virüs enfeksiyonları olabilir. Kırım Kongo enfeksiyonları, atmış yeniden bir şekilde gelebilir. Türkiye'de belli yerlere, vektörleri var. Ülkemizin yanı Ateşi, Tatarcık Humması örneğin bütün bunların artışını bekliyoruz Türkiye'de. İklime bağlı olarak değişebilecek hastalıklar olarak.

Aşıların yan etkileri hakkında, bilim dünyası çok sayıda açıklama yaptı. Bir kez de sizden duymak isteriz. Sizce COVID-19 aşısı başta olmak üzere özellikle enfeksiyon kaynaklı salgın hastalıkların tedavisi için geliştirilen aşıların yan etkileri var mıdır? Eğer varsa bunlar hakkında bize bilgi verebilir misiniz?

Tabii ki mutlaka vardır bazı yan etkileri. En basitinden özellikle mRNA aşılarında bunun daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Engellemiş oldukları hastalığın bir neyi takildini yapıyor aşı. Yani aşı olduğunuz zaman, özellikle mRNA aşısında hastalığın belirtileri kadar olmasa da çok hafif bir formunu geçirdiğini söylüyor insanlar. Ne oluyor? Aşıdan iki gün sonra ateş. Bunlar hep yaşandı, biliniyor. En temel yan etkisi buydu.

Ama bunun ötesinde çok ciddi ölümcül ya da işte enfarktüs gibi, inme gibi hastalıkların görülmesinin bunların toplum popülasyon oranından düşük olduğunu söyleyebiliriz. Zaten toplumda olabilecek inmeler, enfarktüsler ya da bunun gibi ciddi hastalıklar, belli bir oranda, sıklıkla olacakları her yerde aşıya bağlandığına tanık olduğu bu süreçte, doğru değildi. Toplumsal karşılaştırmalara bakıldığında bunun çok yüksek olmadığı, zaten çok düşük olduğu ifade edildi.

Tabii geçmişe doğru (retrospektif) bakmak hata yapmamıza neden olabilir. Aşı olmasaydı, biz bu işten kurtulamayabilirdik. Kayışlarımız çok daha fazla olacaktı, kontrol edemeyecektik. Aşı en etkili koruma yöntemiydi. Kesinlikle bunun altını çizebiliriz. Buradaki en etkili koruma yöntemiydi. Daha sonra hastalık olup bittikten sonra rahatlayınca, şimdi aşıyla başka bir hastalık arasında bağlantı kurmaya başladı insanlar. Ama burada bir nedensellik ilişkisi yok. Ve daha çok kendilerince kurdukları bir bağlantıdan bahsediliyorlar. Yoksa aşı olmasaydı çok daha kötü olurdu. Aşı olmasa zaten insanlar yoğun bakımlarda, kalp krizleriyle, inmelerle, hastalığın kendi seyri itibariyla ölecekti. Aşıyla beraber bunun çok daha az olduğunu biliyoruz.

Popüler dizi “The Last of Us” ile gündeme gelen ‘zombi mantarı’ gerçek hayatta da var. Çin tıbbında kullanılıyor ve hatta İstanbul’da da bulundu. İnsan sağlığına bir zararı olmadığı biliniyor. Buradan hareketle COVID-19 pandemisi sonrasında dünya bu boyutta yeni bir salgın bekliyor mu?

Tabii şimdi bu tür şeyler bilinmemez olduğu zaman, elimizde bilimin silahları, bilim olmadığında, geçmişte daha korkutucuydu. Ama bilimin gelişmesiyle, bilimin, akleliğin ürettiği araçlarla, bunlarla baş edeceğimizi düşünüyorum. Örneğin veba salgınlarını düşünürsek İstanbul Justinianus Vebası’na tanık olmuştur. Bizans döneminde özellikle dünya tarihinin en büyük veba salgınlarından biridir. Daha sonra Osmanlı döneminde de bunlar yaşanmıştır. Batı'da veba çok uzun yıllar devam etmiştir. Biz şunu çok net biliyoruz ki insanoğlu bilemediği, açıklayamadığı birtakım olayları gizli gülçere bağlıyor. Ama bilim ilerledikçe o gizli güçlerin alanı daralıyor. Hâlâ bilmediğimiz çok şey var tabii ki. Biz de işte bunun savaşçısıyız. Bilim savaşçısıyız. Koç Üniversitesi olarak da bir işik, bir aydınlanma merkeziyiz dünya çapında ve bununla gurur duyuyoruz. Dünyadaki tüm diğer meslektaşlarımız ile buna yönelik çalışacağız. Yine böyle bir tehlike olsa da artık “Bizim de bir merkezimiz var” diyebiliyoruz. Dünyadaki diğer merkezlerle daha yakın iş birliğiyle çalışma şansımız olacaktır. Böylesi bir salgında biz de yine ön saflarda çalışmaya hazırız. Büyük bir felaket olacağını düşünmem ama bir savaş nihayetinde.

“KUSCID KOLEKTİF BİR EMEĞİN ÜRÜNÜ”

KUSCID’in vizyonunun “uluslararası tanınır, önemli bir merkez olmak” olduğunu ifade eden Prof. Dr. Önder Ergönül, şöyle devam etti: “Bu yolda önemli adımlar attık, atıyoruz. Avrupa Enfeksiyon Hastalıkları Derneği’yle, Dünya Sağlık Örgütü’yle... Bizi tanımalarını sağlamaya çalışıyoruz. Bu anlamda bir de ülkemizde merkezimizin şöyle bir fonksiyonu da var. Çok değerli arkadaşlarımız yurt dışında en iyi üniversitede çalışacaklarına bizde çalışabiliyor. Bizim gövdü tersine çevireceğiz, bir gün mutlaka. Bu anlamda bir an önce dünyada tanınmak ve daha da göçlenmek istiyoruz.” KUSCID’in kolektif bir emeğin ürünü olduğunu vurgulayan Prof. Dr. Önder Ergönül, “Bu noktada İş Bankası’na çok teşekkür ederim. Hem İş Bankası yöneticileri hem genel müdürleri… Bizim bir başka merkezimiz daha var biliyorsunuz. Onu da destekliyorlar. Hakikaten ülke için evrensel bir değer üretmek bizim için çok önemli bir tatmin duygusu” diye konuştu.